

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο**1. Η θεματολογία του ρεμπέτικου**

α) Γενικά

(θέματα του ρεμπέτικου: ο έρωτας, τα ναρκωτικά (χασίς , κοκαΐνη κ.α.), οι τεκέδες, η φυλακή, τα συγγενικά πρόσωπα (π.χ. η μητέρα), ο θάνατος, η ξενιτιά, ο στρατός ο πόλεμος, οι εξωτικοί τόποι, η φτώχεια, η εργασία, η ασθένεια, η πορνεία, οι μικρές λύπες, οι καημοί των ανθρώπων, και άλλα.)

β. Αθρογραφία**1. Πρόσωπα** της Ρίτσας Μασούρα (απόσπασμα)

από την εφημ. *Καθημερινή* (μόνιμες στήλες)

2. Μάγκας (χαρακτήρας)

από *Βικιπαίδεια*

3. Η μαγκιά και οι ρεμπέτες

αποσπάσματα από το βιβλίο της Ιωάννας Κλειάσιου: *Τ. Μπίνης – βίος ρεμπέτικος*

1.1.Ρεμπέτικα «Της φυλακής»

Γεντί Κουλέ (Για μια γυναίκα χάθηκα)

Γεντί Κουλέ

Τα μάνταλα

Αντιλαλούν οι φυλακές

1.2. «Της φυλακής» κείμενο του Η. Πετρόπουλου (10-07-08)**1.3.Τραγούδια σχετικά με την χαρτοπαιξία**

Τάλιρα

Μπατίρης

1. 4. Ο Τζόγος (η χαρτοπαιξία) κείμενο του Γ. Σκίντσα, (Το Βήμα (31-02-05)

α) Γενικά

β) Σωτηρία Μπέλλου

γ) Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου

Ρίξε μια ζαριά καλή

Του Βοτανικού ο μάγκας

Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά

1. Η θεματολογία του ρεμπέτικου

α) Γενικά

Η θεματολογία των ρεμπέτικων τραγουδιών κινείται σε χώρους συνηθισμένους, σε κάθε είδος μουσικής, π.χ. έρωτας, αλλά και στο χώρο της **μαγκιάς**. Αρχικά κυριαρχούσε το **ερωτικό στοιχείο** και η θεματολογία **ναρκωτικά - φυλακή - παρανομία**. Σταδιακά και με την εξάπλωση του ρεμπέτικου σε ευρύτερες μάζες τα μάγικα τραγούδια πέρασαν στο περιθώριο, και αναδεικνύονται πολλά **κοινωνικά θέματα**, χωρίς βέβαια να χάσει τη πρωτοκαθεδρία του ο έρωτας. Έχουν γραφτεί ρεμπέτικα τραγούδια για θέματα όπως ο έρωτας, τα ναρκωτικά (χασίς, κοκαΐνη κ.α.) και οι τεκέδες, η φυλακή, για συγγενικά πρόσωπα (π.χ. η μητέρα), ο θάνατος, η ξενιτιά, σατυρικά, για το στρατό και τον πόλεμο, για «μικρά» θέματα της καθημερινής ζωής, για εξωτικούς τόπους, για την φτώχεια, για πρόσωπα, για την εργασία, την ασθένεια, την πορνεία, για τις μικρές λύπες και καημούς των ανθρώπων, και άλλα.

β. Αθρογραφία

1. Πρόσωπα της Ρίτσας Μασούρα (απόσπασμα)

από την εφ. *Καθημερινή* (μόνιμες στήλες)

Η λέξη **μαγκιά** αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού λεξιλογίου. Απαντάται παντού, στον γραπτό και στον προφορικό λόγο, και συνήθως αποτελεί εκδήλωση εξυπνάδας και κουτοπονηριάς. Ο Μπαμπινιώτης λέει ότι μαγκιά σημαίνει η νταηλίδικη συμπεριφορά, η ψευτοπαλικαριά και η ικανότητα να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει. Στην προπολεμική περίοδο, στα χρόνια της παράγκας, της φασολάδας και του κρεμμυδιού, ο μάγκας -άρα και οι μαγκιές που έκανε- ήταν η επιτομή του ανδρισμού. Θα τολμούσα να πω, ήταν το λαϊκό ανδρικό πρότυπο. Βαρύς, με μακρύ μουστάκι, με ελαφρώς κυρτωμένους ώμους και περίεργο περπάτημα, με παπούτσια με γυρισμένες μύτες και το κομπολόι ανά χείρας ήταν το αμόρε του λαϊκού γυναικείου πληθυσμού. Αργότερα το όνομα του μάγκα συνδέθηκε με την κουλτούρα του ρεμπέτικου, για να εξανεμιστεί ως ανδρικό μοντέλο στις μέρες μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παραμείνει παραφθαρμένη εννοιολογικά μόνον η λέξη μαγκιά. Θα θυμάστε ίσως τους στίχους του Μανώλη Ρασούλη: «Οι μάγκες δεν υπάρχουν πια, τους πάτησε το τρένο, με μάγικο σαλπάρανε με ναργιλέ σβησμένο...».

2.2 Μάγκας (χαρακτήρας) (από *Βικιπαίδεια*)

Ο **μάγκας**, συνήθης κοινωνικός χαρακτήρας της προπολεμικής περιόδου, στυλιζαρισμένη μορφή της περιοδολόγησης του ρεμπέτικου και του μεσοπολέμου ήταν κυρίως άντρας των λαϊκών αστικών στρωμάτων που χαρακτηριζόταν από υπερβολική αυτοπεποίθηση ή έπαρση, καθώς και από ιδιάζουσα εμφάνιση ή συμπεριφορά. Συνηθισμένα στην εμφάνιση του μάγκα ήταν το μακρύ μουστάκι, τα μυτερά παπούτσια με γυρισμένες μύτες, το καβουράκι, το παντελόνι με ρίγα και το κομπολόι. Στη μέση φορούσαν τυλιχτό ζωνάρι, κυρίως για να κρύβουν τα μικρά όπλα -μαχαίρια και πιστόλια- που κουβαλούσαν. Περπατούσαν με ιδιόρρυθμο τρόπο, σα να κουτσαίνουν - από κει και το *κουτσαβάκης*, φορώντας μόνο το ένα μανίκι απ' το σακάκι.

Οι μάγκες εμφανίστηκαν ως *κουτσαβάκηδες* γύρω στα 1870 και έδρασαν περίπου μέχρι το 1892, οπότε ο τότε διευθυντής της αστυνομίας Μπαϊρακτάρης τους κυνήγησε αλύπητα. Εκτός από τη φυλάκιση και το κούρεμα με την ψιλή, έδωσε εντολή να τους κόβουν το μισό μουστάκι (υποχρεώνοντας τους να ξυρίσουν και το άλλο μισό - θανάσιμη προσβολή για τους μάγκες της εποχής). Τους έκοβε επίσης τις μύτες απ' τα παπούτσια και το μανίκι που κρεμόταν. Το 1896 πάντως, κατά τους πρώτους ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας, οι κουτσαβάκηδες επιστρατεύτηκαν απ' την αστυνομία, προκειμένου να κατασταλεί η ξενόφερτη εγκληματικότητα. Αργότερα, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο τύπος του μάγκα γνώρισε καινούργια αναβίωση, αυτή τη φορά συνδεδεμένος με την κουλτούρα της ρεμπέτικης μουσικής.

Η ελληνική λαϊκή μουσική έχει αφιερώσει αρκετά τραγούδια της στην περιγραφή και τις συνήθειες του μάγκα (βλ. *Του Βοτανικού ο Μάγκας, Έντε λα μαγκέ ντε Βοτανίκ, Πούσουν μάγκα το Χειμώνα*, ή *Μάγκας βγήκε για σεργιάνι κ.ά.*).

Για την ετυμολογία της λέξης υπάρχουν αρκετές απόψεις:

1. από τη μάγκα = ενωμοτία άτακτων πολεμιστών (αλβ.)

2. από το Λατινικό *mango, -onis* (Ν. Ανδριώτης)

3. από το *manika* και από τη συνήθεια να δίνονται σε ευγενείς ιππότες τα μανίκια των κυριών της αυλής. (Γ. Μπαμπινιώτης)

Σήμερα ο ίδιος όρος εφαρμόζεται για τον λαϊκό παληκαρά, άτομο που επιδεικνύει προκλητικά ή επιθετικά τη δύναμή του στον κοινωνικό περίγυρο. Χρησιμοποιείται καμιά φορά και υποτιμητικά σε φράσεις όπως «*κάνει το μάγκα*», «*τζάμπα μάγκες*».

Συνθετικές λέξεις: «βαρύμαγκας», «ψευτόμαγκας».

2.3. Η μαγκιά και οι ρεμπέτες

Απόσπασμα από το βιβλίο της Ι. Κλειάσιου: *Τ. Μπίνης – βίος ρεμπέτικος*

Επειδή αναφέρω αρκετές φορές τη λέξη μάγκας, πρέπει να πω πώς την είδα και πώς την έζησα εγώ την μαγκιά στο Βαρδάρη, στην Τρούμπα και στην Ομόνοια. Σοβαρότητα, συνέπεια, μετριοφροσύνη και απλοχεριά είναι τα βασικά προσόντα της μαγκιάς. Τις λέξεις ρεμπέτης και ρεμπέτικη ζωή ...τις έφεραν εδώ οι πρόσφυγες Μικρασιάτες, όπως κι άλλες πολλές τούρκικες λέξεις που με το χρόνο ελληνικοποιήθηκαν και καταχωρίστηκαν στο ελληνικό λεξιλόγιο. Η έννοια αυτής της λέξης στην τουρκική γλώσσα δεν είναι καλή, διότι χαρακτηρίζει τον άνθρωπο που ζει άσωτη και αλήτικη ζωή. Στην Ελλάδα, όμως, η λέξη ρεμπέτης αποδόθηκε σ' αυτούς που ζούσαν ανέμελη ζωή. Δηλαδή στους γλεντζέδες, στους σπάταλους, στους τζογαδόρους, στους αγαπητικούς της παλιάς εποχής και γενικά σ' όλους αυτούς που με κάθε τρόπο απολάμβαναν τη ζωή γλεντώντας ποικιλοτρόπως και δεν τους ενδιέφερε το μέλλον, η αποταμίευση, η σταδιοδρομία και η δημιουργία ενός καλύτερου αύριο. «*Ας περάσουμε καλά σήμερα κι έχει ο Θεός για αύριο*». Αυτό ήταν και είναι το πιστεύω του ρεμπέτη. Από το 1930 και μετά, σε πολλά τραγούδια αναφέρεται ο ρεμπέτης ή η ρεμπέτικη βραδιά, που εννοεί τον ανέμελο γλεντζέ ή τη βραδιά που είναι γεμάτη από πιοτά, χορό, τραγούδια και καλή παρέα. Είναι τρόπος ζωής το να ζεις ρεμπέτικα.

Ρεμπέτες δεν ήταν μόνο αυτοί που έγραψαν και τραγούδησαν σκληρά λαϊκά τραγούδια. Υπήρχαν αρκετοί παλιοί συνθέτες και τραγουδιστές που δεν έζησαν ρεμπέτικα. Ρεμπέτης μπορεί να είναι ένας φτωχός ή ένας πλούσιος, ένας αγράμματος ή ένας διανοούμενος, ένας καλλιτέχνης ή ένας απλός εργάτης. Ρεμπέτες υπήρχαν πάντα, υπάρχουν τώρα και θα υπάρχουν όσο υπάρχει ζωή. Είναι τρόπος ζωής το να σ' αρέσει να ζεις ρεμπέτικα. Η ρεμπέτικη ζωή όμως χρειάζεται χρήματα για να την απολαύσεις. Άρα ο ρεμπέτης πρέπει να εργάζεται για να 'χει πάντα λεφτά στην τσέπη του. Βασικός όρος του ρεμπέτη είναι η περηφάνια, η σοβαρότητα και η συνέπεια. Δεν είναι ενοχλητικός, αλλά δεν ανέχεται και να τον ενοχλήσουν. Δεν είναι επιδειξίας και πολυλογάς όπως τα κουτσαβάκια της παλιάς εποχής που δημιουργούσαν επεισόδια -και πάντα έτρωγαν ξύλο- με μοναδικό σκοπό να δημιουργούν ντόρο γύρω από το όνομά τους. Ένας σωστός ρεμπέτης, σέβεται για να τον σέβονται, συμπεριφέρεται ...ιπποτικά για να μη δίνει δικαίωμα να τον θίξουν, είναι συνεπής, έχει μπέσα. Νηστικός μπορεί να μείνει, απατεώνας και χαφιάς δεν γίνεται. Πάντα πρώτος βάζει το χέρι στην τσέπη για να πληρώσει όταν βρεθεί σε παρέα, γιατί έτσι αισθάνεται καλύτερα και δεν τον νοιάζει έστω κι αν πάει με τα πόδια στο σπίτι του. Είναι αδύνατον ο ρεμπέτης ν' αποκτήσει μεγάλη περιουσία ή να γίνει μεγαλοεπιχειρηματίας, γιατί τα λεφτά δεν τα λογαριάζει, τα σκορπά ασυλλόγιστα, τα παίζει και με λίγα λόγια τα γλεντάει έτσι όπως αυτός έχει φιλοσοφήσει τη ζωή.

Ρεμπέτης και οικογένεια είναι κάπως δύσκολο, γιατί ο ρεμπέτης άθελά του παραμελεί την οικογένεια για να απολαύσει τις πολλές αδυναμίες που έχει με τον τρόπο που αυτός διάλεξε να ζήσει τη ζωή του. Ξενύχτια, γλέντια, τζόγος, γυναικές και όλα όσα επιθυμεί ο ρεμπέτης, είναι αντίθετα με την οικογενειακή ζωή. Όλες οι γυναίκες που παντρεύτηκαν ρεμπέτες, πέρασαν δυστυχισμένη ζωή ή διέλυσαν την οικογένειά τους. Ο γνήσιος ρεμπέτης δεν σκύβει το κεφάλι σε

καμιά γυναίκα κι από περηφάνια και εγωισμό χωρίζει ανά πάσα στιγμή. Η συμπεριφορά του ρεμπέτη στην γυναίκα είναι απόλυτα ανατολίτικη. Θέλει να επιβάλλεται, να διατάζει, δεν συγκινείται εύκολα από κλάματα ή τα γνωστά γυναικεία καμώματα και όρκους. Είναι από τη φύση του σκληρός και δύσπιστος στη γυναίκα. Αντίθετα, η συμπεριφορά του στους συνανθρώπους του και στους φίλους του είναι ευγενική και γεμάτη καλοσύνη. Η καρδιά του ρεμπέτη πονάει εύκολα για πράγματα που για άλλους περνάνε απαρατήρητα. Ο πεινασμένος, ο πονεμένος, ο ανάπηρος, ο άρρωστος κάνουν το ρεμπέτη να μελαγχολεί και να προσπαθεί να βρει τρόπο να απαλύνει τον πόνο και τα βάσανά τους. Ο ρεμπέτης γεννιέται μ' αυτά τα αγαθά αισθήματά του που για την κοινωνία μας είναι ελαττώματα. Κατά βάθος είναι άνθρωπος του Θεού. Άκακος, ποτέ μοχθηρός ή ζηλόφθων, ούτε παραδόπιστος. Έχει φιλοσοφήσει τη ζωή με το δικό του μυαλό και ζει στο δικό του κόσμο, μακριά από τους συνηθισμένους νόμους της ζωής. Δηλαδή κάνω οικογένεια, αποκτώ περιουσία, τη μοιράζω στα παιδιά μου, γηράσκω και πεθαίνω. Ο ρεμπέτης σκέφτεται αλλιώς, δηλαδή για να γίνουν όλα αυτά πρέπει εγώ να στερηθώ τη ζωή μου ώστε να αποκαταστήσω τα παιδιά μου και να διαιωίσω το ανθρώπινο γένος. Λανθασμένη σκέψη, αλλά έχει τη δική της βαθιά φιλοσοφία. Πολλές παγκόσμιες φυσιογνωμίες έζησαν κατά κάποιο τρόπο ρεμπέτικη ζωή σ' όλη της τη μεγαλοπρέπεια και σ' όλο της το μεγαλείο. Καζίνα, ιπποδρομίες, γυναίκες, κρουαζιέρες, ταξίδια και πολλά όσα δεν φτάνει η σκέψη ενός κοινού θνητού.

Υπάρχει η λανθασμένη γνώμη ότι ρεμπέτες είναι μόνο όσοι ασχολήθηκαν με το βαρύ λαϊκό τραγούδι και έζησαν ή ζουν τη ζωή τους κατά κάποιον τρόπο άσωτα ή μπερμπάντικα. Δεν είναι έτσι, γιατί πολλοί από τους παλιούς μπουζουκτσήδες δεν είχαν σχέση με τη ρεμπετοσύνη. Και όμως όλοι τους στα τραγούδια τους μιλάνε για ρεμπέτικη ζωή και εξυμνούν τους ρεμπέτες. Κι έτσι απ' το '50 και μετά οι διανοούμενοι άρχισαν να λένε όλο το λαϊκό μας τραγούδι «ρεμπέτικο τραγούδι». Ρεμπέτες ήταν οι περισσότεροι χασάπηδες, λαχαναγορίτες, λεσχιάρχες και γενικά απλοί εργάτες άνθρωποι του λαού. Κάθε άνθρωπος άσχετα με το τι ασχολείται μπορεί να ζει ρεμπέτικα. Η ρεμπέτικη ζωή απαιτεί χρήματα, άρα ένας αργόσχολος ή τεμπέλης δεν μπορεί να ονομαστεί ρεμπέτης. Η περηφάνια και η αξιοπρέπεια είναι τα προσόντα του γνήσιου ρεμπέτη. Ποτέ κανένας ρεμπέτης του λαϊκού τραγουδιού ή άλλου επαγγέλματος, δεν περπάτησε και δεν μπήκε σε μαγαζί με βρώμικα, τσαλακωμένα και απεριποίητα ρούχα. Το παπούτσι και το πουκάμισο πάντα στην τρίχα κι ας μην ήταν τα κουστούμια κασμήρια Αγγλίας, φτάνει να 'ταν καθαρά και σιδερωμένα. Ντύνεται πάντα κλασικά, γιατί το κλασικό είναι πάντα μόδα. Οι σημερινοί καλλιτέχνες που θέλουν να μιμηθούν τους ρεμπέτες, ίσως από άγνοια ή αφέλεια, δυσφημούν τη ρεμπέτικη ζωή. Δεν προσέχουν την εμφάνισή τους, το ντύσιμό τους, τη συμπεριφορά τους και πολλά άλλα έχουν έλλειψη σοβαρότητας. Χιλιάδες άνθρωποι έζησαν και ζουν ρεμπέτικα, αλλά στην ουσία οι αγνοί, οι σωστοί ρεμπέτες ήταν και είναι λίγοι. Αλίμονο αν είναι ρεμπέτης ο καθένας που παίζει, πίνει ή φουμάρει και τραβιέται με γυναίκες. Η ρεμπέτικη ζωή έχει αυστηρούς όρους και νόμους.

1.1.Ρεμπέτικα «Της φυλακής»

Γεντί Κουλέ (Για μια γυναίκα χάθηκα)

Στίχοι: *Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου*

Μουσική: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Αν θέλεις μάνα να το δεις το δύστυχο παιδί σου,
έλα μεσ' στο Γεντί Κουλέ να κλάψει η ψυχή σου,
έλα μεσ' στο Γεντί Κουλέ να κλάψει η ψυχή σου,
για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα.

Μεσ' στο κελί το σκοτεινό περνώ χωρίς ελπίδα
και τη βαριά μανούλα μου τη σέρνω αλυσίδα,
για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα.

Τα ρούχα, το ρολόι μου, θα στα γυρίσω πίσω,
γιατί μεσ' στο Γεντί Κουλέ τα νιάτα μου θ' αφήσω,

για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα

Γεντί κουλέ

Στίχοι: *Γιώργος Μητσάκης*

Μουσική: *Γιώργος Μητσάκης*

Βράδιασε και στο Γεντί Κουλέ
σωπάσανε τα σήμαντρα σκοτάδι είναι βαθύ
κάποιος όμως κάποιος που πονάει
δεν μπορεί να κοιμηθεί

Έλα μανούλα μου πριν με δικάσουνε
κλάψε να μ' απαλλάξουνε

Δεν είναι το σφάλμα μου βαρύ
βαριά όμως τα σίδερα βαριά κι η φυλακή
είναι πόνος πόνος και μαράζι
αδικία να σε βρει

Τα μάνταλα

Στίχοι: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Μουσική: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Ξυπνώ και βλέπω σίδερα
στη γη στερεωμένα
και μ' αλυσίδες σταυρωτές
τα χέρια μου δεμένα

Πέσαν τα μάνταλα βαριά
και σκοτεινιάσαν τα κελιά

Με δέσαν χειροπόδαρα
σαν τον εγκληματία
στην καταδίκη μου αυτή
γυναίκα είναι αιτία

Πέσαν τα μάνταλα βαριά
και σκοτεινιάσαν τα κελιά

Βροντούν οι αλυσίδες μου
ξυπνώ αλαφιασμένος
και μόλις πιάσω σίδερα
χτυπιέμαι απελπισμένος

Βροντούνε βέργες και κλειδιά
και σκοτεινιάζουν τα κελιά

Αντιλαλούνε οι φυλακές

Στίχοι: *Μάρκος Βαμβακάρης*

Μουσική: *Μάρκος Βαμβακάρης*

Αντιλαλούνε οι φυλακές

τ' Ανάπλι και Γεντί Κουλές

Αντιλαλούνε τα σήμαντρα
Συγγρού και παραπήγματα

Αν είσαι μάνα και πονείς
έλα μια μέρα να με δεις

Έλα πριν με δικάσουνε
κλάψε να μ' απαλλάξουνε

[Η Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης - Επταπύργιο (Γεντί Κουλέ)]

Η περιοχή της Άνω Πόλης διασώθηκε από την πυρκαγιά του 1917, βρίσκεται στο βορειότερο και ψηλότερο τμήμα της παλιάς πόλης και αποτελεί την Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης. Εδώ περιλαμβάνονται σημαντικά μνημεία, όπως τα Τείχη με την Ακρόπολη και το Επταπύργιο, ο ναός του Οσίου Δαβίδ, ο ναός του Αγίου Νικολάου Ορφανού, ο ναός των Ταξιαρχών, η Μονή Βλατάδων, ο ναός της Αγίας Αικατερίνης, ο ναός του Προφήτη Ηλία, βυζαντινά λουτρά, το Αλατζά Ιμαρέτ, κ.ά.

Το Επταπύργιο

Στο ψηλότερο τμήμα της Θεσσαλονίκης από τα αρχαία χρόνια δημιουργήθηκε ισχυρή η Ακρόπολη στην οποία θα μπορούσε να καταφύγει ο πληθυσμός σε περίπτωση κατάληψης της από επιδρομείς. Εδώ τα κάστρα είναι ψηλά και οι πύργοι πυκνοί, όπου μάλιστα το επιτρέπει το έδαφος υπάρχει και προτείχισμα. Στη βορειοανατολική κορυφή της Ακρόπολης και όλης της πόλης δημιουργήθηκε το τελευταίο και το ισχυρότερο οχυρό άμυνας, με ισχυρά τείχη και επτά πύργους, το Επταπύργιο. Στη σημερινή του μορφή είναι, μάλλον, έργο της Παλαιολόγειας εποχής (14ος αι.) - ένα εντυπωσιακό φρουριακό συγκρότημα. Από τους επτά πύργους του φρουρίου ο μεσαίος της εισόδου είναι έργο των Τούρκων, του 1431. Χτίστηκε αμέσως μετά την άλωση της πόλης (1430) από κάποιον Τσαούς μπέη. Είναι ο πύργος του Γεντί Κουλέ, ο οποίος έδωσε το όνομά του σε όλο το φρουριακό συγκρότημα. Το Επταπύργιο ως το 1989 χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή όχι μόνο για παραβάτες του ποινικού κώδικα αλλά και για πολιτικούς κρατούμενους. Η φήμη του ιδιαίτερα στα χρόνια της κατοχής αλλά και του εμφυλίου υπήρξε τρομακτική. Όποιος έμπαινε εδώ μέσα δεν ξανάβγαινε, οι αποδράσεις ήταν αδύνατες και οι ποινές που επιβάλλονταν στους κρατούμενες βαρύτερες, οι περισσότεροι άλλωστε απ' αυτούς ήταν θανατοποινίτες. Οι συνθήκες τέλος κράτησης ήταν άθλιες. Οι φυλακές του Γεντί Κουλέ έχουν περάσει σε πολλά ρεμπέτικα τραγούδια. Κατά τα τελευταία χρόνια στο φρούριο πραγματοποιούνται πολλές επισκευές, αναστηλώσεις, αναπλάσεις, δημιουργούνται χώροι για μουσεία, άλλοι για πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.]

<http://www.thessalonikicity.gr/ypostirixi/diamerismata/diamerisma>

1.2. «Της φυλακής» κείμενο του Η. Πετρόπουλου (10-07-08)

Υπάρχει ένα περιβάλλον ζωής που δεν θέλει να το ξέρει ο λεγόμενος «καθώς πρέπει» κόσμος. Μιλάει γι' αυτό και για τους ανθρώπους του με περιφρόνηση. Είναι οι φυλακισμένοι, που θεωρούνται απ' όλους απόβλητοι της κοινωνίας - κατακάθι της και ντροπή της. Ο Ηλίας Πετρόπουλος, συγγραφέας με ερευνητικές κεραιές, που έτυχε να περάσει από τις φυλακές, υπόσχεται πως θα γράψει ένα βιβλίο-στιλέτο, που θα βγάλει στην επιφάνεια όλο το πύο που κρύβει το κοινωνικό απόστημα των φυλακών - και που θα στρέφεται όχι εναντίον των φυλακισμένων, αλλά εναντίον της εξουσίας και των υπηρετών της. Σαν πρόλογος του, μικρή πικρή γεύση από την εργασία που ετοιμάζει, μπορεί να θεωρηθεί το βιβλίο «*Της φυλακής*». Αναφέρεται στους διάφορους τρόπους έκφρασης των φυλακισμένων και αποκαλύπτει πολλές πτυχές της σκληρής κι άχαρης διαβίωσης τους. Το βιβλίο συμπληρώνεται με ορισμένα γραπτά ντοκουμέντα - κραυγές αγανάκτησης κι επικλήσεις για δικαιοσύνη κι ανθρωπισμό. Όλα αυτά δοσμένα με τη ζωντάνια και τον παλμό του συγγραφέα. Και του λόγου το αληθές συμπληρώνεται με εικόνες, παραστάσεις και σχέδια, έτσι που το ντοκουμέντο ν' αποκτά περισσή αυθεντικότητα.

..... «Στην λογοτεχνική πιάτσα φημολογείται ότι γράφω ένα βιβλίο για τις ελληνικές φυλακές ή κάτι τέτοιο. Δεν το αρνούμαι. Όντως ετοιμάζω κάποιο σχετικό κείμενο ακαθόριστου είδους - αγνοώ αν είναι αφήγημα, μελέτη, ευθυμογράφημα, ή λίβελος. Πάντως θα είναι ένα βιβλίο-στιλέτο που θα στρέφεται εναντίον των υπηρετών της Εξουσίας. Όταν θα δημοσιευτεί αυτό το βιβλίο (σε ξένη γλώσσα φυσικά) εγώ ο ίδιος πρέπει να βρίσκομαι χίλια μίλια μακριά απ' την πατρίδα. Κάνω ετούτη τη διευκρίνιση για να καταλήξω: το ανά χείρας βιβλίο δεν έχει καμιά σχέση με το άλλο βιβλίο που ετοιμάζω. Το παρόν βιβλίο παρουσιάζει διάφορους τρόπους εκφράσεως των φυλακισμένων. Ο τρόπος διαβιώσεως στις φυλακές μας συνιστά έναν ειδικό τρόπο καταπιέσεως. Ο κατάδικος επιβάλλεται να επιζήσει, ο κατάδικος θέλει να δείξει τη λεβεντιά του, ο κατάδικος πρέπει με κάθε τρόπο να διασκεδάσει, ο κατάδικος έχει σεξουαλικές επιθυμίες, ο κατάδικος πνίγεται από μοναξιά, ο κατάδικος μισεί τους δεσμοφύλακες, ο κατάδικος στενάζει, ο κατάδικος ζητάει βοήθεια και κανείς δεν σπεύδει. Αυτή, περίπου, είναι η δυναμική και προβληματική της φυλακής. Κι απέναντι σ' αυτήν την πραγματικότητα ο νεοελληνικός μικροαστικός κονφορμισμός αντιτάσσει τα γελοία και ανήθικα φραστικά κλισέ: ο εγκληματίας είναι αντικοινωνικό ον (ενώ ο χωροφύλακας είναι κοινωνικό ζώον) - ευτυχώς που ο υπόκοσμος αποτελεί μιαν ελάχιστη μειονότητα (λες και οι εκατομμυριούχοι είναι μεγαλύτερη μειονότης) - ο Νόμος υπεράνω όλων (των φτωχών, εννοείται) κτλ.. Εν πάση περιπτώσει, όταν ήμουνα στην φυλακή εδιπλάρωνα κατάδικους του κοινού ποινικού δικαίου, και, κυρίως, παιδιά της φάρας (τουτέστιν, του υπόκοσμου). Εδώ και τριάντα χρόνια παρακολουθώ με πάθος και σεβασμό τον τρόπο που ζουν και σκέφτονται, καθώς και τον τρόπο που εκφράζονται και αντιδρούν οι άνθρωποι του υπόκοσμου. Με τον καιρό αλλάζω στάση απέναντι τους. Παιδιόθεν μισούσα τους ρασοφορεμένους, ενώ αγαπούσα όσους είχαν τα χεράκια τους δεμένα με αλυσίδες. Γιατί δεν ξεχνώ την εποχή όπου μικρές ομάδες καταδίκων, με τα χέρια στους κελεψέδες κατευθύνονταν στα δικαστήρια συνοδευόμενες από κουστοδιές τζανταρμάδων - και δεν ξεχνώ εκείνες τις διαβατικές κυρούλες που βάζανε στις τσέπες αυτών των καταδίκων κουλούρια και τσιγάρα, και, κάποτε κάνα φράγκο. Αργότερα, έφηβος ων, edιάβασα τις **Αναμνήσεις απ' το σπίτι των πεθαμένων** του Ντοστογιέβσκι και τους **Εφτά κρεμασμένους** του Αντρέγιεφ, λογοτεχνήματα που με μπάσανε στην φιλολογία της φυλακής. Για χρόνια κυριαρχούσε πάνω μου η γραφικότητα των ανθρώπων του υπόκοσμου. Σιγά-σιγά, όμως, άρχισα να συνειδητοποιώ το είδος και τα όρια αυτής της κάστας. Στην προσέγγιση και κατανόηση βοηθούσε η λογοτεχνία. Στην άπωση και παρεξήγηση οδηγούσε η νομική μου κατάρτιση και οι ηθικολογικές προκαταλήψεις. Μόνο τα τελευταία έτη μπόρεσα να πλησιάσω τις ρίζες του προβλήματος. Προηγουμένως κατάφερα να αποτινάξω όλο το σύμπλεγμα των δοτών γνώσεων και της τυφλής ηθικολογίας, που μου μπλοκάριζε νου και ψυχή. Το μονοπάτι που ακολούθησα άνοιξε όταν χρειάστηκε να απαντήσω στο ερώτημα: γιατί ο ποινικός κώδικας προβλέπει τόσο μεγάλες ποινές για το αδίκημα της κλοπής;»

1. 3. Τραγούδια σχετικά με την χαρτοπαιξία Τάλιρα

Στίχοι: Αγνώστου

Μουσική: Αγνώστου

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στο ζάρι
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω ένα ζουνάρι
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω ένα ζουνάρι
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στο ζάρι

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην πρέφα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω μια γυναίκα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω μια γυναίκα
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην πρέφα

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην κούπα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να φέρω άσσο κούπα

και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να φέρω άσσο κούπα
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην κούπα

Μπατίρης

Στίχοι: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Μουσική: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Μπατίρη με κατάντησες, στους δρόμους να γυρίζω
κι απ' όξω από την πόρτα σου μόρτικα να σφυρίζω
κι απ' όξω από την πόρτα σου μόρτικα να σφυρίζω.

Παλάτια έχασα πολλά για τα γλυκά σου μάτια,
με πλάνεψαν, το φουκαρά και μ' έκαναν κομμάτια,
με πλάνεψαν, το φουκαρά και μ' έκαναν κομμάτια.

Μέσα στην τόση συμφορά οι φίλοι με γελούνε,
μπατίρη με φωνάζουνε και με κατηγορούνε,
μπατίρη με φωνάζουνε και με κατηγορούνε

1.4. Ο Τζόγος (η χαρτοπαιξία) κείμενο του Γ. Σκίντσα, (Το Βήμα (31-02-05)

α) Γενικά

Σύμφωνα με μια μαρτυρία, όταν γνωστή ρεμπέτισσα έφυγε για το τελευταίο της ταξίδι, δικός της άνθρωπος τύλιξε σε ένα χαρτάκι τα ζάρια της και της τα έβαλε στην τσέπη. Έτσι, για το στερνό κατευόδιο. Ακόμη και αν η παραπάνω εικόνα μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική, το ρεμπέτικο και το λαϊκό τραγούδι ή καλύτερα οι εκπρόσωποί του, στιχουργοί, συνθέτες και ερμηνευτές, δεν είναι λίγες οι φορές που ύμνησαν, παρακάλεσαν ή καταράστηκαν τη θεά Τύχη για τα καμώματά της.

Η χαρτοπαιξία, τα ζάρια, ο τζόγος γενικότερα, απετέλεσαν, κυρίως για το ρεμπέτικο τραγούδι, πηγή έμπνευσης των δημιουργών του, εφόσον και τα βιώματά τους ήταν ανάλογα. Προερχόμενοι από κατώτερα οικονομικά στρώματα, πολλοί από αυτούς πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία ή εσωτερικοί μετανάστες από τα νησιά, συγκεντρώθηκαν είτε στο λιμάνι του Πειραιά είτε στους προσφυγικούς συνοικισμούς της Αθήνας είτε στα προάστια της Θεσσαλονίκης. Θέλοντας και μη διαμόρφωσαν μια κοινωνία περιθωριακή μετουσιώνοντας σε μουσική και τραγούδι τα βιώματα, τις μνήμες αλλά και τις διαφορές τους από την κυρίαρχη αστική τάξη. Από τα χασισοποτεία ως τα κελιά των φυλακών, το ρεμπέτικο απετέλεσε τη βάση για μια νέα λαϊκή μουσική της πόλης.

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στην Ελλάδα ένα περιθώριο το οποίο ζούσε και εμπνεόταν από τις φυλακές και τα παράνομα στέκια. Σε τεκέδες, σε πατάρια ή σε υπόγεια, μαζεύονταν για να καπνίσουν το χασίς άντρες που είχαν σχηματοποιήσει - άθελά τους - έναν μάγκικο τρόπο ζωής και οι οποίοι δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στη μαγεία του τζόγου, στην προσπάθεια τους να πάρουν τη μοίρα στα χέρια τους.

«Του Βοτανικού ο μάγκας, το καλύτερο παιδί», που τραγουδούσε ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης, θα ήταν απίθανο τις δεκαετίες του '40 και του '50 να μην είχε ευχηθεί στην καλή του νεράιδα, έστω και για μία φορά, «Ρίξε μια ζαριά καλή». Αν την έφερε ή όχι, δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία. Επειδή ακόμη και αν η ζαριά του ήταν καλή, δεν θα άφηνε την «κουβέρτα» ώσπου να καταθέσει μαζί με τα άλλα «αλάνια» και την τελευταία του δεκάρα.

β) Σωτηρία Μπέλλου

Κάτι που έκανε και η Σωτηρία Μπέλλου σε όλη τη ζωή της. Στη βιογραφία της ρεμπέτισσας που έχει επιμεληθεί η Σοφία Αδαμίδου: *Πότε ντόρτια, πότε εξάρες* (εκδόσεις Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη) διαβάζουμε: «*Όσα χρήματα και να έβγαζε, τα έριχνε όλα στα ζάρια. Και έβαζε πολλά λεφτά. Οι λίρες με τη χούφτα κάθε βράδυ. Δεν ήταν λίγες οι βραδιές που η κιθάρα της κόντευε να σπάσει από το βάρος, αφού τη γέμιζαν λίρες οι πελάτες πάνω στο κέφι τους και για τις παραγγελίες. (...) Έλπιζε διαρκώς ότι θα κερδίσει. Όχι για να γίνει ζαφνικά πλούσια. Αλλωστε πλούσια υπήρξε πολλές φορές,*

αλλά η φτώχεια φαίνεται πως την προτιμούσε. Η φτώχεια της κάποιες φορές ήταν αποτέλεσμα της τρύπιας τσέπης». Όσα κέρδιζε η Σωτηρία Μπέλλου τα «έσπρωχνε» κάθε βράδυ στα «κόκαλα». Μάλιστα το όνειρό της ήταν, αν ποτέ κέρδιζε πολλά λεφτά, πέρα από τις αγαθοεργίες που θα έκανε και την οικονομική βοήθεια προς την ανιψιά της, τα υπόλοιπα να τα έπαιζε. Ίσως όταν τραγουδούσε το «έκαψα την καλύβα μου» του Μ. Μπακάλη να είχε στο μυαλό της τη δική της... καλύβα που έκαιγε κάθε ημέρα στα πατάρια.

γ) Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου

Η Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου είναι αυτή που έχει δηλώσει για τον εαυτό της στον Δ. Λυμπερόπουλο τον Φεβρουάριο του 1970: «Ξέρεις με τα τόσα σουξέ γιατί δεν αξιοποιήθηκα οικονομικώς; Γιατί μετά τον θάνατο της κόρης μου, το 1960, για να ξεχάσω στράφηκα στα χαρτιά. Ήταν η καταστροφή μου. Ξενύχτια, εμπνεύσεις, κόπος χάθηκαν πάνω στην πράσινη τσόχα. Όλα έγιναν καπνός».

Η ίδια η στιχουργός πάλι στη Ρεμπέτικη Ανθολογία του Τ. Σχορέλη σημειώνει: «Όταν ο άντρας μου είχε νυχτερινή υπηρεσία (σ.σ.: ήταν αστυνομικός), με κλείδωνε για να μην ξεπορτίζω και πηγαίνω για το άτιμο πάθος μου, για χαρτιά. Εγώ είχα συνεννοηθεί με την παλιοπαρέα και ερχόντουσαν με μια σκάλα και κατέβαινα απ' το παράθυρο...». Η Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου ποτέ της δεν έκρυψε την αγάπη της για τη χαρτοπαιξία, όπως δεν έκρυψε ποτέ και το γεγονός ότι πολλοί μουσικοί την εκμεταλλεύθηκαν παίρνοντας τραγούδια της για ένα κομμάτι ψωμί ποντάροντας στο ασίγαστο πάθος της.

Ακόμη και αν ο τζόγος απετέλεσε για πολλούς καταστροφή, δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται ή να μην αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους ρεμπέτες και τους λαϊκούς συνθέτες. Είναι αυτή η προσπάθεια χειραγώγησης της μοίρας που προκάλεσε τον Μάρκο Βαμβακάρη να γράψει το «Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά», όχι για να δει αν θα κερδίσει στα ζάρια αλλά για να μάθει τι τον περιμένει στη ζωή του. Και αυτός είναι ίσως ο σημαντικότερος τζόγος.

«Ρίξε μια ζαριά καλή»

Στίχοι: Κ. Βίρβος

Μουσική: Γ. Μπιθικώτσης

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Φέρε και καμιά εξάρες, φτάνουν πια ντόρτια και δυάρες
Φτάνουν πια τόσοι καημοί
Φέρε και καμιά εξάρες, φτάνουν πια ντόρτια και δυάρες
Φτάνουν πια τόσοι καημοί

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

Φίλος και λαβωματιά κι είν' η αγάπη μου φωτιά
Πού να πω τα βάσανά μου, πού να πω τα μυστικά μου
που μου καίνε την καρδιά

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

Δεν είμαι παιδί κακό, γιατί θέλεις να πονώ
Έφτασε η ψυχή στο στόμα, μ' ένα ασσόδυο ακόμα
απ' τον κόσμο θα χαθώ

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

«Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά»

Στίχοι: Μ. Βαμβακάρης

Μουσική: Μ. Βαμβακάρης

Ρίξε Τσιγγάνα τα χαρτιά
και πες μου την αλήθεια
θα γιάνει τάχα ο καημός
που κρύβω μες στα στήθια

Πες μου ο πόνος της καρδιάς
θα γιατρευτεί λιγάκι
ή θα χαθούν τα νιάτα μου
απ' το πολύ φαρμάκι

Πες μου Τσιγγάνα και φλουριά
εγώ θα σε γεμίσω
την κόρη που μ' αρνήθηκε
θα την ξαναποκτήσω

«Του Βοτανικού ο μάγκας, το καλύτερο παιδί»

Στίχοι: Λ. Τσώλης

Μουσική: Γ. Μπιθικώτσης

Του Βοτανικού ο μάγκας πέθανε την Κυριακή
και τον κλάψαν οι κοπέλες κι όλοι οι φίλοι οι καρδιακοί.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια, στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.

Πάντα όμορφα γλεντούσε και δεν έκανε κακό
και τον αγαπούσαν όλοι μέσα στο Βοτανικό.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια, στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.

Του Βοτανικού ο μάγκας είχε ωραίο παρελθόν
απ' τα γλέντια και απ' τους μάγκες θα 'ναι τώρα πια απών.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.